

52

**OGÓLNOPOLSKI RAJD GÓRSKI
SZLAKAMI OBROŃCÓW GRANIC,**

Beskid Sądecki 2025

„Projekt znaczka”

REGULAMIN

Gołkowice Górne, 08 – 14 czerwca 2025 r.

Zdjęcie na stronie tytułowej i w tekście: za zgodą CW Jordanova
Projekt znaczka rajdowego: Bartosz Kubera.
Skład, łamanie i druk: Komitet Organizacyjny.

Karpatczyk¹ (z lewej) to rzeźba żołnierza Karpackiej Brygady Wojsk Ochrony Pogranicza odlana w brązie i osadzona na cokole kamiennym. Jej wymiary: 67 cm x 24 cm. Była to nagroda Komitetu Organizacyjnego Rajdu, która po 3-krotnym zwycięstwie w Rajdzie Górskim „Szlakami Obrońców Granic” przechodziła na własność zwycięskiej drużyny.

Po prawej: odlew z brązu statuetki „Pogranicznika”. Od 2009 roku nagroda przechodnia dla zwycięzców Rajdu „Szlakami Obrońców Granic”. Pierwowzorem statuetki była rzeźba „Żołnierz Korpusu Ochrony Pogranicza” zaprojektowana przez Stanisława Kozubką w 1934 r., wykonana w pracowni Braci Łopieńskich. To właśnie ta forma odlewnicza posłużyła do wykonania statuetki przez Władysława Miecznika, który był posiadaczem odlewu Łopieńskich. Pierwowzór wykonano w Artystycznej Pracowni Brązowniczo – Grawerskiej „Miecznik” z Warszawy. Po zdobyciu statuetki na własność przez zwycięską drużynę z Gdańska, jej kopię za zgodą spadkobierców Władysława Miecznika wykonała „Odlewnia Kaw–Met Marek Kawiński” z miejscowości Orły.

¹ Rzeźba autorstwa prof. Mariana Koniecznego widoczna na zdjęciu obok została przekazana w 1992 roku do Sali Tradycji Polskich Formacji Granicznych Centralnego Ośrodka Szkolenia Straży Granicznej im. Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego w Koszalinie po rozwiązaniu Sali Tradycji Wojsk Ochrony Pogranicza przy Komendzie Głównej Straży Granicznej w Warszawie.

**Piękna jest
Ojczyzna nasza.
Poznaj ją, pokochaj
i naucz się jej bronić.**

„Jak co roku znowu razem, jak co roku znów na szlak...”

**Witajcie, kochane góry,
O, witaj droga ma rzeko!
I oto znów jestem z wami,
A byłem tak daleko!
Dzielili mnie od was ludzie,
Wrzaskliwy rozgwar miasta,
I owa śmieszna cierpliwość,
Co z wyrzeczenia wyrasta.**

*Jan Kasprówicz
„Księga ubogich”*

Szanowne Koleżanki i Koledzy

W tym roku proponujemy Wam wizytę w przepięknym Beskidzie Sądeckim, który do około 1918 r. nosił miano Beskidu Nadpopradzkiego lub jak mówiono po drugiej stronie granicy *Lubovnianskiej vrchoviny*. Od razu widać, że rejon ten, jak i wiele innych przygranicznych terenów odwiedzanych przez nas rokrocznie, budził i nadal budzi wiele kontrowersji. Do dzisiaj część autorów uważa, że funkcjonująca wcześniej nazwa tego regionu byłaby lepsza, ale to już zupełnie inna historia.

Beskid Sądecki to obszar między doliną Dunajca na zachodzie, a doliną Kamienicy Nawojowskiej na wschodzie. Od południa ogranicza go granica państwa biegnąca częściowo doliną Popradu, rozdzielająca Beskid Sądecki na dwa pasma, Radziejowej i Jaworzyny Krynickiej. W moim opracowaniu ująłem również Kotlinę Sądecką oraz pasmo między Popradem a Muszyną. Beskid jest najdalej na wschód wysuniętą grupą górską Beskidów Zachodnich. Zza Dunajca – od zachodu, północnego zachodu i południowego zachodu – otaczają go Pieniny, Gorce i Beskid Wyspowy. Po południowej stronie Grajcarka ciągnie się pasmo Małych Pienin. Dalej na południe za Popradem wznoszą się niezbyt wysokie góry określane w Słowacji jako Lubovňanska Vrchovina. Południowo-wschodni zakątek Beskidu Sądeckiego należy do słowackiego pasma Gór Czerchowskich, a od wschodu, przez doliny Kamienicy Nawojowskiej i Mochnaczki, sąsiaduje z Beskidem Niskim.

Głęboka dolina Popradu dzieli wyraźnie Beskid Sądecki na dwie części: pasmo Radziejowej na zachodzie i pasmo Jaworzyny Krynickiej na wschodzie. Główny grzbiet pasma Radziejowej, krótszy i bardzo kręty, przebiega przez Dzwonkówkę (983 m n.p.m.), Skalkę (1161 m n.p.m.), Przehybę (1192 m n.p.m.), Złomisty Wierch (1226 m n.p.m.), Radziejową – najwyższy szczyt Beskidu Sądeckiego (1265 m n.p.m.), Wielki Rogacz (1182 m n.p.m.), Niemcową (1026 m n.p.m.) i Kordowiec (763 m n.p.m.). Najbardziej znaczące przełęcze to Przysłop między Dzwonkówką i Skalką, na który wdziera się góralski przysiółek (840 m n.p.m.), Żłobki między Radziejową a Wielkim Rogaczem (1100 m n.p.m.) oraz Obidza nad Kosarzyskami i przełęcz Rozdziela, będąca granicą pomiędzy Beskidem Sądeckim a Pieninami. Podobnej długości grzbiety boczne ciągną się w obie strony: na północ od Dzwonkówki długie ramię schodzi w kierunku Łacka, tworząc Suchy Groń i Wojakówkę, od Przehyby nieco krótsze w stronę Starego Sącza (jego kulminacją są Zgrzypy). Największe południowe grzbiety boczne przegradzają doliny potoków Sielskiego, Starego i Kotelniczego, ramiona te wybiegają od Przehyby i Złomistego Wierchu. Graniczny szczyt Eliaszówka o wysokości 1026 m n.p.m., na południe od potoku Czercz, należy do Lubovnianskiej Vrchoviny i jest jej najwyższym wzniesieniem.

Pasma Jaworzyny Krynickiej zajmuje większy obszar, szczególnie długie są jego odnogi południowe, gwałtownie obrywające się ku Popradowi. Główny grzbiet ma przebieg równoleżnikowy – ciągnie się przez Makowicę (948 m n.p.m.), pozbawione kulminacji Zadnie Góry (969 m n.p.m.), Pisana Halebę (1038 m n.p.m.), Wierch nad Kamieniem (1084 m n.p.m.), Łabowską Halebę (1061 m n.p.m.), Runek (1080 m n.p.m.) do najwyższej w całej grupie Jaworzyny Krynickiej (1114 m n.p.m.), gdzie rozszczepia się na trzy grzbiety. Największy z nich, środkowy, schodzi na południowy wschód w kierunku Powroźnika. Najważniejszy z bocznych grzbietów odchodzi na południowy zachód od Runka, ma około 8 km długości i osiąga 1061 m n.p.m. w Pustej Wielkiej. Pokazny jest też grzbiet Parchowatki (1005 m n.p.m. spod Hali Łabowskiej) oraz Kotelniczego Wierchu (1033 m n.p.m. pomiędzy Runkiem i Jaworzyną). Odnogi północne są krótsze i nie tworzą już szczytów powyżej 1000 m n.p.m.

Góry na południowy wschód od pasma Jaworzyny Krynickiej są niższe i nie budują wyraźnych grzbietów. Rozpadają się na dwie części: niewielki masyw na wschód od Krynicy z najwyższymi Huzarami (865 m n.p.m.) oraz rozleglejszą i dziką grupę geograficznie należącą do Gór Czerchowskich z najbardziej znanym (dzięki centralnemu położeniu) szczytem Dubne (904 m n.p.m.) i najwyższym Kraczonikiem (934 m n.p.m.). Zurbanizowana i raczej bezleśna

Kotlina Sądecka otwiera się za północnym skrajem Beskidu Sądeckiego i jest to właściwie rozszerzenie doliny Dunajca, powstałe w miejscu ujścia Popradu i Kamienicy Nawojowskiej. Nieco niżej Dunajec, tworząc przełom, przedziera się przez silnie pofałdowane Pogórze Rożnowskie, które kilka lat temu odwiedziliśmy, przylegające do skraju Beskidu Wyspowego. Sztucznie utworzono tu Jezioro Rożnowskie, a za nim Czchowskie.

Cały obszar Beskidu Sądeckiego leży w dorzeczu Dunajca. Największą rolę odgrywają trzy rzeki: Dunajec, Poprad i Kamienica Nawojowska. Poprad, w miejscu w którym łączy się z Dunajcem, jest w istocie od niego dłuższy (170 km) – wypływa spod stoków słowackich Tatr i kierując się na wschód, przepływa przez Kotlinę Popradzką, zapadlisko między Tatrami, Magurę Spiską, Beskid Sądecki i Góry Lewockie, następnie skręca na północ i jako duża rzeka przebija się przez serce gór. W Leluchowie rzeka wpływa na terytorium Polski – od Leluchowa do przedmieść Muszyny i od Milika do Łomnicy wyznacza granicę polsko-słowacką (drugi odcinek pokrywa się z przełomem rzeki). Po stronie polskiej, z wyjątkiem wylotów dolin bocznych, obok rzeki z trudem mieści się droga i linia kolejowa, natomiast brzeg słowacki jest mniej stromy. Poprad tworzy liczne meandry, najbardziej zawile w okolicy Żegiestowa, od Piwnicznej jego dolina poszerza się, a w Barcicach rzeka wypływa na otwartą przestrzeń. Obszar Beskidów jest bardzo zróżnicowany krajobrazowo. Przeważają lasy i łąki górskie, choć na terenach rzecznych nie brak pól uprawnych. Zależnie od wysokości poszczególnych pasm można wyróżnić od dwóch do pięciu pięter krajobrazowych. Naturalną szatą Beskidu Sądeckiego jest las – buczyna karpacka, w której obok dominującego buka i jodły pojawia się jawor i wprowadzony przez człowieka świerk. Dla górnych partii pasma Radziejowej, powyżej 1100 m n.p.m., właściwy jest las niemal czysto świerkowy. Nad strumieniami ciągną się lasy olchowe, a na zboczach Mikowej Góry, między Złockiem a Milikiem, zachował się las lipowy (rezerwat przyrody „Las Lipowy Obrożyska”) – jeden z reliktywów roślinności ciepłolubnej. Hale w opisywanych górach są wynikiem gospodarki pasterskiej – pojawiły się w średniowieczu, a wraz z przesiedleniem Łemków, gdy wsie opustoszały, zaczęły na powrót zarastać drzewami. Przykładem tego może być Hala Roztocka – na północ od grzbietu z Wierchu nad Kamieniem na Halę Łabowską; Skamieniała Córka – niegdyś ładnie eksponowana skała jest dziś trudna do odnalezienia. W dolinach rzek i potoków poniżej 500 m n.p.m. dominują pola uprawne, tak jest w całej nieurbanizowanej części Kotliny Sądeckiej.

Spośród roślin Beskidu Sądeckiego można wyodrębnić trzy

szczególne grupy: roślinność alpejską, ciepłolubną i wapieniolubną. Do roślin alpejskich należą byliny spotykane na halach w górnych partiach pasma Radziejowej, np. złoto kwitnący kuklik górski, pięciornik złoty i widliczka ostrozębna, a także skryte nad strumieniami: fiołek dwukwiatowy i wierzbowica mokrzykowa oraz widłak alpejski i macierzanka halna znane z okolic Wierchu nad Kamieniem. Od tych wysokogórskich gatunków, rosnących w zasadzie powyżej granicy lasu, bardziej rozpowszechnione są gatunki subalpejskie, jak miłosna górską – różowo kwitnący kwiat spotykany wśród buczyny karpackiej, a także omieg górski czy prosięcznik jednogłówny.

Rośliny ciepłolubne, które trafiły tu z południa w okresie maksymalnego ocieplenia klimatu, spotyka się czasem na wystawionych na południowe słońce zboczach w dolinie Popradu, choćby w rejonie rezerwatu lasu lipowego koło Muszyny. Gatunki te to np. przewiercień sierpowaty, nawrot lekarski. Kocimiętka naga, koniczyna pannońska i brekinia.

Rośliny wapieniolubne przeniosły się tu z Pienin, a należą do nich: tojad moldawski spotykany w lasach pod Krynicą, miesięcznica trwała (na terenach rumowisk skalnych) i kosatka kielichowa. Ozdobami właściwego środowiska roślinnego Beskidu Sądeckiego są storczyki, lilia złotogłów, goryczki, róża alpejska, szaflwia lepka i pełnik europejski.

Beskid Sądecki bogactwem świata zwierząt przewyższa góry sąsiadujące z nim od zachodu, jak Gorce czy Beskid Wyspowy, nie dorównuje natomiast słabiej zaludnionym terenom górskim na wschodzie. Wciąż jednak można tu spotkać wszystkie duże drapieżniki, np. niedźwiedzia – pojedyncze osobniki przychodzą ze Słowacji, czasem nawet osiedlają się na pewien czas, jak np. samotnik zamieszkujący przed wojną lasy nad Roztoką, czy niedźwiedzica z dwojgiem młodych, która w latach 60.XX w. Założyła gawrę pod Runkiem, lecz po roku powędrowała dalej. Niedźwiedzie spotykano też pod Kraczonikiem w grupie Dubnego, a w ostatnich latach w okolicy Łosi. Wilki zostały tu wytępione już w XIX w., ale rozmnożyły się ponownie po II wojnie światowej, chociaż niewiele ich przebywa stale w Beskidzie Sądeckim. Z dwóch gatunków dzikich kotów więcej jest rysi (około kilkadziesiąt sztuk), lecz pokazują się bardzo niechętnie, głównie w większych lasach regionu. Nieliczne są natomiast żbiki, zawsze podejrzewane o krzyżówkę z kotem domowym.

Duże zwierzęta kopytne, jeleni i dzik, występują licznie, o ile jednak jeleni wciąż przybywa, to populacja dzików powoli się kurczy. Pospolicie żyją sarny i borsuki, nad rzekami i potokami spotyka się

wydry. Charakterystyczne dla Beskidu Sądeckiego są małe gryzonie z rodziny pilchowatych – urocze stworzenia, takie jak popielica czy orzesznica, na wpół oswojone żyją nawet w schronisku na Jaworzynie, gdzie mają zwyczaj wieczorem buszować po stołach w poszukiwaniu okruchów.

Najrzadszym ptakiem Sądecczyzny jest orzeł przedni, którego po latach przerwy zaobserwowano w 1964 r. nad Kraczonikiem. W tym samym rejonie, a także w rezerwacie „Baniska” i w okolicy Runka bytuje puchacz, nieco częściej spotyka się inne sowy – puszczyka leśnego i uralskiego. Z innych ptaków drapieżnych występują tu: myszołowy, jastrzębie, krogulce, sokoły pustułki i kobuzy. W Kotlinie Sądeckiej żyje bocian biały, natomiast w górach rzadki bocian czarny.

W starych lasach o gęstszym podszyciu, najchętniej tam, gdzie obficie rosną borówki, osiedlają się na wiosnę głuszce. Na Pogórzcu Ciężkowickim i w okolicach Tylicza żyją cietrzewie. Oba gatunki dość często krzyżują się ze sobą, dając nieplodnego mieszańca – skrzekota. W górach, szczególnie w dolinie Popradu, żyje dużo kruków.

Świat gadów to jaszczurki – padalec, zwinka i żyworodna oraz aż cztery gatunki węży: najpospolitszy zaskroniec, płochliwa żmija zygzakowata, ciepłolubny gniewosz plamisty i będący w Polsce wielką rzadkością i występujący tylko w dolinie Popradu, wąż Eskulapa – największy z polskich węży, bliski wyginięcia choćby z powodu samobójczego sposobu obrony przed napastnikiem, polegającego na przywarciu w bezruchu do pnia drzewa.

Spośród płazów, oprócz kilku gatunków żab i ropuch, występują tu salamandry plamiste, traszki górskie oraz traszki karpackie.

W potokach nie ma raczej już łososi, są za to pstrągi, a w Dunajcu żyją trocie, zwane łososiami dunajcowymi. Warto zwrócić uwagę także na motyle, wśród których zdarzają się rzadkie gatunki, jak niepylak mnemozyna, paż królowej, paż żeglarz. Regularnie przylatuje na Sądecczyznę wielka ćma – zmierzchnica trupia główka – bezskutecznie poszukująca, w zbyt chłodnym dla siebie środowisku, terenów do kolonizacji. Wśród innych, zwykle nieefektywnych dla laika bezkręgowców, badacze znaleźli zaskakująco dużo gatunków ciepłolubnych, nigdzie w Polsce, poza doliną Popradu czy okolicami Pienin, niespotykanych.

CHARAKTERYSTYKA GOSPODARCZO-SPOŁECZNA - od prądziejów po czasy powojenne.

Jak to zwykle bywa, początki bytności człowieka w tej części Beskidów giną w mrokach dziejów. Najstarsze ślady, odnalezione

przez archeologów, związane są ze starożytnymi i wczesnośredniowiecznymi szlakami handlowymi. O tym, że takie szlaki prowadziły również przez teren opisywany w moim opracowaniu świadczą m.in. znaleziska monet rzymskich z pierwszych wieków naszej ery. Jeszcze wcześniej istniały na tym terenie formy stałego osadnictwa – odkopano m.in. prymitywne narzędzia kamienne oraz cmentarzyska urnowe z epoki brązu i początku epoki żelaza. Niedocenianymi często pamiątkami po wczesnosłowiańskich dziejach są pozostałości grodzisk ziemnych, lokowanych najczęściej na niewysokich wzgórzach, ponad dolinami. Pierwsze ślady obecności człowieka na Sądecczyźnie (w okolicy dzisiejszego Nowego Sącza) pochodzą z mezolitu, czyli epoki między 9000 a 2500 r. p.n.e. Świadczą o tym skromne znaleziska archeologiczne – krzemienne toporki. Więcej danych o rozwoju osadnictwa i cywilizacji pochodzi z przełomu epok brązu i żelaza. Wiadomo, że rolnicza kultura łużycka, szczególnie w okresie halsztackim, a potem lateńskim, rozprzestrzeniła się na terenie Kotliny Sądeckiej i w dolinie Dunajca. Najważniejszym odkrytym zabytkiem okresu halsztackiego jest grodzisko w Maszkowicach.

U początków państwa polskiego dolina Dunajca była ważnym szlakiem handlowym prowadzącym przez Karpaty. Pierwotnie najbardziej uczęszczana trasa wiodła wzdłuż Dunajca aż po okolice Krościenka, od XIII w. częściej korzystano z drogi skracającej w dolinę Kamienicy Nawojowskiej, prowadzącej przez Przełęcz Tylicką.

Od średniowiecza spławiano też towary Popradem. Opisane tu ziemie ok. 1000 r. mogły okresowo należeć do Czech lub Węgier, trochę później Bolesław Chrobry zdołał je już trwale przyłączyć do państwa Piastów. W Starym Sączu w XII i XIII w. (gród nazywał się wtedy po prostu Sączem) najprawdopodobniej istniała kasztelania, być może przeniesiona z Podegrodzia. Istotnymi punktami obrony przygranicznego terytorium były też Rytro i Muszyna. Najważniejszym wydarzeniem w historii regionu była fundacja w Starym Sączu klasztoru Klarysek – dokonała jej Kinga, żona Bolesława Wstydlwego, której książę przekazał bezpośrednio rzędy nad ziemią sądecką. Do wspaniałe uposażonego klasztoru należały liczne wsie w dolinie Dunajca aż po Krościenko. Niezależnym terenem był tzw. Kres muszyński, własność rycerska, który na początku XIV w. dostał się na krótko w ręce biskupów krakowskich, za Władysława Łokietka stał się królewszczyzną, a w czasach Władysława Jagiełły wrócił na dobre do biskupów, którzy stworzyli w swych dobrach sprawnie zarządzane „państwo muszyńskie” z własnym silnym wojskiem.

Po późnośredniowiecznej reformie administracji teren dawnej kasztelanii sądeckiej podlegał dwóm starostwom – sądeckiemu

i czorsztyńskiemu. Pierwszym lokowanym tu miastem był Stary Sącz, któremu ok. 1270r. Bolesław Wstydlivy nadał prawa miejskie. Dwadzieścia dwa lat później Wacław Czeski założył Nowy Sącz, za panowania Kazimierza Wielkiego powstały aż trzy miasta: Muszyna, Piwniczna i Tylicz, zwany wtedy Miastkiem. Spolonizowani Wołosi stali się protoplastami polskich górali karpaccich.

Osadzonym na gospodarstwach góralom nie wiodło się chyba najlepiej, bo w XVI i XVII w. nasiliła się w górach obecność zbójników, czyhających na szlakach. Najbardziej dawali się we znaki zbójnicy z okolic Krynicy i na północ od niej, ale władza lokalna zaciekle z nimi walczyła. Tortury wobec schwytanych zbójców i egzekucje były stałym elementem działalności starostw w Muszynie i Bieczu, gdzie zatrudniano etatowych katów.

XVI-wieczna reformacja nie przeszła na ziemi sądeckiej bez echa. W dolinie Dunajca, jak nigdzie indziej w Rzeczypospolitej, zamieszkiwała wyjątkowo duża liczba arian, a ponadto w Nowym Sączu i Nawojowej istniały ośrodki innego radykalnego odłamu kalwinizmu – dwubożan (w Nowym Sączu przebywał ich przywódca Stanisław Frankowski). Burzliwie było w rejonie Gorlic, gdzie toczył się spór pomiędzy wyznawcami trzech dominujących tu wyznań – katolikami, arianami i kalwinami.

Przemysł rozwijał się stosownie do warunków naturalnych – w górach wydobywano rudę żelaza, toteż działało wiele kuźnic, zwanych hamrami, czyli po prostu hut żelaza. Sądeczczyzna specjalizowała się w hutnictwie szkła – kilka hut powstało w państwie muszyńskim, inna, bardzo duża, w okolicy Jazowska.

Do grupy wielkich posiadłości ziemskich dołączył klucz nawojowski, obejmujący stopniowo całą dolinę Kamienicy Nawojowskiej – własność Lubomirskich, a od końca XVIII w. Stadnickich.

Na Sądeczczyźnie rozegrały się wydarzenia związane z potopem szwedzkim. Oddziały najeźdźców stacjonowały przez trzy miesiące w Nowym Sączu, wyparte w końcu, acz po ciężkich walkach, dzięki obywatelskiej akcji pospolitego ruszenia wszystkich stanów z okolicy oraz wojsk biskupich z Muszyny.

W 1876 r. podczas rządów monarchii austriackiej uruchomiono linię kolejową z Tarnowa do Koszyc i Budapesztu, poprowadzoną krętą drogą przez dolinę Białej aż do Stróży koło Gorlic, stamtąd na wschód przez Grybów do Nowego Sącza, następnie doliną Popradu do Leluchowa i dalej. Wkrótce uruchomiono kolejne linie – z Krakowa do Chabówki (1884 r.) i z Chabówki przez Mszanę Dolną, Limanową do Nowego Sącza (1884 r.). Pomimo tych zabiegów Galicja a Beskidy w szczególności, należały do biedniejszych prowincji cesarstwa. Ze względu na niesprzyjające warunki naturalne, rolnictwo było słabo

rozwinęte i mało wydajne. W górach nadal prowadzono tradycyjne pasterstwo, oprócz owiec wypasano na halach woły, a w dolinach u podnóży Gorców kwitła hodowla koni. Powszechnie pozyskiwano z górskich lasów drewno i poddawano je obróbce, co doprowadzało niekiedy do rabunkowych form gospodarki leśnej, której skutki widać do dziś. Dla lokalnych potrzeb rozwijało się rzemiosło i drobny przemysł. Większość wytwarzanych produktów sprzedawano na słynnych jarmarkach w Krościenku, Nowym Targu i Rabce. Na przełomie XIX i XX w. pierwsze kroki zaczęła stawiać nowa dziedzina aktywności społecznej – turystyka.

Po zakończeniu działań wojennych i odzyskaniu niepodległości nastąpił powolny rozwój regionu, chociaż tereny te należały do biedniejszych w odrodzonej Polsce. Próbowano rozwijać drobny przemysł. Rozbudowano i zmodernizowano sieć dróg – m.in. szosę z Krakowa do Zakopanego czy przez Mszanę i Limanową do Nowego Sącza. Mimo ogólnego postępu gospodarczego i cywilizacyjnego wsie beskidzkie nadal nie należały do bogatych, były przeludnione, panowało bezrobocie, a wiele osób szukało poprawy losu na emigracji. Tuż przed II wojną światową doszły do głosu polsko-czechosłowackie spory graniczne. Najpierw Polacy zajęli Łopatę Słowacką, półwysep utworzony przez zakole Popradu pod Żegiestowem, oraz nieco gruntów koło Milika i Andrzejówki, potem Słowacy przyłączyli się do inwazji niemieckiej. W pierwszych dniach okupacji hitlerowskiej we wrześniu 1939 r. wojska hitlerowskie wtargnęły na teren Beskidów od strony zachodniej – ze Śląska, i od południa – z terenu Słowacji. Sądeckiżnę opanowano od strony doliny Popradu i Bardiowa. Pierwsze pacyfikacje, aresztowania i egzekucje rozpoczęły się jeszcze we wrześniu 1939 r., szybko jednak powstał ruch oporu. W Beskidzie Sądeckim polski ruch oporu przez pierwsze lata okupacji koncentrował się na przerzucie kurierów, świadomie, dla ich ochrony, ograniczając typową działalność partyzancką. Ostatni rok wojny przyniósł liczne walki ukrywających się w górach oddziałów – szczególnie wsławił się Julian Zubek (ps. „Tatar”), który w 1944 r. został dowódcą kompanii Strzelców Podhalańskich.

Jako żołnierz AK znany był z gotowości do współpracy z działającą również w Beskidzie Sądeckim partyzantką sowiecką. Wojsko sowieckie (oddziały IV Frontu Ukraińskiego) 20 stycznia 1945 r. zajęło Nowy Sącz, a całą Sądeckiżnę w kilka dni później.

Po II wojnie światowej zaczęto dążyć do rozwoju regionu. Z różnym skutkiem, a czasem na siłę i nie zawsze w zgodzie z lokalną tradycją, budowano zakłady przemysłowe. Podniesiono poziom rolnictwa, natomiast powoli zanikało tradycyjne pasterstwo górskie. Budowano drogi i organizowano komunikację. Zaczęła się rozwijać turystyka,

powiększono sieć szlaków turystycznych, rozbudowywano bazę noclegową, gastronomiczną i wypoczynkową. Biedne góralskie wioski zmieniły się w znane miejscowości letniskowe i turystyczne. I tak Beskid Sądecki stały się jednymi z najchętniej odwiedzanych przez turystów grup górskich w Polsce.

Tereny Beskidu Sądeckiego są krainą fascynującą nie tylko ze względu na swój krajobraz. Jeśli kogoś choć trochę interesuje góralski folklor i ludowe obrzędy, powinien baczniej przyjrzeć się ludziom zamieszkującym mijane na szlakach turystycznych osady. Żyją tu prawdziwi górale, ludzie przywiązani do tradycji, ziemi, przyrody i jej odwiecznych praw, zaprawieni w trudach górskiego życia, pracowici, hardzi i jak sami o sobie mawiają – „honorni”. Podziałów na poszczególne grupy etniczne dokonali etnografowie jeszcze w końcu XIX w., ale obowiązują one do dziś. W codziennym życiu zatarły się charakterystyczne cechy i różnice pomiędzy społecznościami góralskimi, ale procesy te bardziej widoczne są w sferze materialnej niż duchowej. Obecnie turyście trudniej niż przed laty zobaczyć stroje ludowe, tradycyjną góralską chałupę czy archaiczne sprzęty, usłyszeć starą śpiewkę, czy być świadkiem pasterskiego obrzędu. Szansę na takie doświadczenia niosą jednak wizyty w zagubionych górskich przysiółkach, pasterskich szałasach, a także udział w różnych uroczystościach, świątecznych imprezach czy wreszcie występach zespołów folklorystycznych i festiwalach.

LUDZIE I OBYCZAJE

Lud ziemi sądeckiej dzieli się na cztery główne grupy: Lachy Sądeckie i Pogórzanie na północy, górale sądecki spokrewnieni z podhalańskimi oraz nieliczni już dziś Łemkowie w górach. Lachy Sądeckie, podobnie jak inne Lachy, np. Limanowskie to grupa pośrednia między góralami sądeckimi a mieszkańcami nizin. Ich rdzenny obszar ciągnie się od Nowego Sącza do okolic Jazowska w dolinie Dunajca, a w ciągu ostatnich wieków rozprzestrzeniali się na wschód i północny wschód. Ich wsie były zwykle zamożniejsze niż inne i bardziej zaludnione – oni też w dużym stopniu skolonizowali tereny opuszczone przez Łemków. Matecznikiem Lachów Sądeckich jest Podegrodzie, duża i bardzo stara wieś naprzeciwko Starego Sącza (za Dunajcem). W wielkie święta w kościele w Podegrodziu można jeszcze zobaczyć mieszkańców w ludowych strojach.

Pogórzanie mieszkają we wschodniej części Kotliny Sądeckiej i na obszarach położonych dalej na północ, w okolicach Rożnowa, ściśle związani z Pogórzanami z ziem leżących dalej na wschód. Górale sądecki niemal w każdej wsi stanowią osobną grupę: rozróżnia się

górali z okolic Łącka, Kamienicy, Tylmanowej, a w dolinie Popradu – ryterskich i piwniczańskich. Jeszcze bardziej odrębni, bo związani raczej ze Spiszem niż z Sączem, są górale szczawniczcy.

Na wschód i południe od linii Ptaszkowa-Mszalnica-Kamionka Wielka-Frycowa-Złotne-Łomnica-Wierchomla mieszkali Łemkowie, ludność pochodzenia wołosko-ruskiego, przybyła ok. 500-600 lat temu, tradycyjnie związana ze wschodnim obrządkiem chrześcijańskim. Wsie na ich terenie były niemal wyłącznie łemkowskie. Enklawą Łemków były też dwie osady w dolinie między pasmem Radziejowej a Małymi Pieninami – Szlachtowa i Jaworki. Sami Łemkowie prawie zniknęli z Beskidu Sądeckiego, zachowały się tylko pamiątki ich obecności: cerkwie pełne dzieł sztuki, ikon i polichromii, zagrody, spichlerze, kapliczki z dwu - lub trzykrotnie przekreślonym krzyżem.

Główna różnica między poszczególnymi grupami i powód wzajemnych łagodnych drwin polega ponoć na stroju. Górale noszą słynne portki, wąskie, a nawet ciasno opięte, białe, cyfrowane, natomiast Lachy luźniejsze, granatowe spodnie z lampasami i ozdobną haftowaną sercówką. Górale noszą krótką gunię (formę obszernego płaszcza), Lachy powiewną, z nizin zapożyczoną sukmanę. Lachy mają karbiaki, masywne buty z cholewami, zwane tak od dekoracyjnych nacięć, górale chodzą w lekkich skórzanych kierpcach (oczywiście latem). Wierzchnie elementy stroju Lachów tkano się z konopi, podczas gdy górale bazowali na owczej wełnie.

Styl budownictwa obu regionów jest dość zbliżony: są to jednotraktowe chałupy stawiane na zrąb ze świerkowych, a czasem jodłowych bali, kryte przez długie wieki czterospadową strzechą, mniej więcej od początku XX w. dość powszechnie zastępowaną dwuspadowym dachem. Wnętrze ma układ szeregowy: pośrodku umieszczano sień, po jednej jej stronie, za zdumiewająco wysokim progiem, mieści się zadbana świetlica ogrzewana piecem, z ławą i stołem, nad którym, na rzeźbionej półce, stawiano najlepsze zastawy stołowe. Po przeciwnej stronie sieni jest izba gospodarcza z kuchnią (aż do XIX w. z reguły bez komina). Zagroda Lachów czy górali składa się dodatkowo z kilku budynków gospodarczych, wraz z którymi tworzy jakby obronny czworobok. Inne jest natomiast gospodarstwo Łemków: pojedyncza chałupa obejmująca część mieszkalną, a także stodołę, oborę, „boisko” (czyli warsztat) i wozownię, wzdłuż tylnej ściany, tzw. „zahata”, a pod wysokim dachem – strych, gdzie składowano siano czy słomę.

Zarobkowe zajęcia ludu odpowiadały warunkom. Z dala od gór dominowała uprawa roli, lecz tam, gdzie ziemia dawała marne plony, szukano dodatkowych zajęć: mieszkańcy hodowali owce i bydło,

a nadto specjalizowali się w pozyskiwaniu bogactw lasu i różnych rzemiosłach, np. stolarstwie, ciesiołce, wyrobie płótna. Łemkowie z Białej Wody skutecznie parali się drutowaniem garnków – docierali ze swymi usługami aż do Warszawy. Górale z okolic Łącka i Tylmanowej żyjący w dogodnym klimacie, zakładali sady śliw i jabłoni, pozwalające mieszkańcom żyć we względnym dobrobycie.

Tradycyjne jadło górali jest zaskakująco skromne: z mięs najczęściej spożywana była baranina, na co dzień jedzono placki jęczmienne lub owsiane, czasem tzw. kulasę – czyli razową mąkę owsianą, sparzoną wrzątkiem i rozwadnianą do postaci kleiku. Tylko na wielkie święta, przede wszystkim wesela, pieczono kołacze z serem lub makiem. Wśród napojów najpopularniejsza była żętyca – pasterze na halach przez całe lato nie pili nic innego.

Sztuka ludowa to przede wszystkim grubo ciosane drewniane rzeźby, wyobrażające postacie o przysadzistych kształtach – takie jak te, które wypełniają szopkę w kapliczce na Jaworzynce koło Pustej Wielkiej. U Lachów powstawały bardziej wyrafinowane, jaskrawe świątki.

Gwara górali i Lachów nie różni się zbyt: od Łącka na południe zaczyna się charakterystyczna wymowa „k” zamiast „ch” w wygłosie wyrazu (widziałek, na deskak) i równie typowe dobitne akcentowanie każdego słowa. Lachy przejmują jednak część góralskich wymów, a sami mają skłonność do stosowania nosowego „o” zamiast pełnego „a” i nosowego „a” zamiast „ę”.

Urok góralskiej muzyki jest ogólnie znany: skrzypcowe kapele z dodatkiem trzustrunowej wiolonczeli, śpiew i taniec zbójnicki. Muzyka Lachów jest łagodniejsza, ale też wciąż żywa: prężnie działa, założony jeszcze w 1937 r. Zespół Pieśni i Tańca „Podegrodzie”. Zwyczaje ludowe odnoszą się zwykle do kalendarzowych świąt: w Boże Narodzenie wędrują po domach przebrani i zaopatrzeni w kukły podłóżnicy, czyli kołędnicy. Choinką była powieszona u stropu podłóżniczka (zwykle odwrócony czubek jodły), z przymocowanym światem, czyli kulą lub gwiazdą klejoną z kolorowych opłatków. Wieszano też pająki ze wstążek, słomy albo bibuły. Na Niedzielę Palmową przygotowywano długie, czasem na kilkanaście metrów, palmy z powiązanych gałązek dekorowanych kwiatami z bibułki.

WALORY TURYSTYCZNE REGIONU

Rzeka Poprad, która ma źródła na Słowacji, a uchodzi do Dunajca koło Starego Sącza, swą malowniczą doliną dzieli Beskid Sądecki na dwie wyraźne części: południowo-zachodnią, obejmującą pasmo Radziejowej i północno-wschodnią, czyli pasmo Jaworzyny

Krynickiej. U zachodnich „bram” Beskidu Sądeckiego, na skraju górskiej kotliny leżą dwa historyczne miasta – Nowy i Stary Sącz. Obydwa grody, bogate w zabytki i sięgające średniowiecza tradycje, są jednocześnie ważnymi ośrodkami administracyjnymi, gospodarczymi (zwłaszcza Nowy Sącz) i kulturalnymi. Region obejmuje kilka znanych w Polsce kurortów, takich jak Krynica, Żegiestów i Muszyna; inne, mniej znane, ale również atrakcyjne miejscowości nieodmiennie urzekają malowniczym położeniem. Wioski wschodniej części pasma Jaworzyny do końca lat 40. XX w. zamieszkiwała w większości ludność łemkowska. Pozostały po niej prześlizne cerkwie – drewniane i murowane obok zabytków Starego i Nowego Sącza należące do ciekawszych atrakcji architektonicznych regionu.

NOWY SĄCZ

Miasto leży w widłach Dunajca i Kamienicy Nawojowskiej. Zabytki skupiają się za plantami, na Starym Mieście, ale najstarsza zabudowa pochodzi najwyżej sprzed stu lat. Na wielkim rynku z ratuszem godnym wiedeńskiego Ringu, stoją niskie, niezbyt ozdobne domy. Więcej uroku mają secesyjne kamienice przy ulicy Jagiellońskiej – ruchliwej strefy handlowej. Zwiedzanie najlepiej rozpocząć od rynku, gdzie warto obejrzeć ciekawy ratusz, zaprojektowany z rozmachem po pożarze poprzedniego w 1894r. Fasadę zdobi figura królowej Jadwigi i wsparty na altanach balkon, smukłą wieżę – mniejszy balkonik i zegar z rzeźbami orłów. W środku mieści się m.in. wysoka na dwie kondygnacje sala posiedzeń. Przy rynku pod numerem 2 stoi skromny rodzinny dom Marii Ritter, słynnej malarki pochodzącej z zamożnej rodziny mieszczańskiej. Na pięttrze, gdzie kiedyś mieszkała, utworzono muzeum. Nieopodal rynku wznosi się najcenniejszy zabytek Nowego Sącza – kolegiata św. Małgorzaty (obecnie bazylika), której ozdobą są dwie asymetryczne wieże – wyższa, na kwadratowej podstawie, służyła do wygrywania hejnałów; niższa – jako dzwonnica. W sąsiedztwie kolegiaty stoi tzw. Dom Gotycki z pięknym późnogotyckim portalem, powstały z połączenia trzech mniejszych, zbudowanych jako mieszkania dla kanoników. Wewnątrz mieści się Muzeum Okręgowe. Cicha uliczka św. Ducha prowadzi do kościoła jezuitów. Najciekawszy element jego wnętrza to słynący łaskami obraz Matki Boskiej Pocieszenia, XVI-wieczne dzieło szkoły sądeckiej. Kościół powstał w XV w., ale obecny wygląd nadały mu przebudowy z czasów baroku. Kolejnym ze znaczących zabytków Nowego Sącza jest kościół Franciszkanów (przy ul. Pijarskiej) i zabudowania poklasztorne. Niedaleko kościołów, na rogu uli Franciszkańskiej i Kazimierza Wielkiego, stoi rezydencja

Lubomirskich (dziś Biblioteka im. J. Szujskiego, historyka, który ofiarował miastu swój księgozbiór). Na terenie dawnej wsi Gołąbkowice, na wschód od centrum, utworzono ciekawy skansen – Sąddecki Park Etnograficzny. Jego projekt stworzono w latach 60. XX w., a otwarto dla zwiedzających w 1975 r. Niestety wciąż pozostaje do tego stopnia niewykończony, że używa się prowizorycznego wejścia.

STARY SĄCZ

Pozostał uroczym miasteczkiem w cieniu klasztoru, z rynkiem i uliczkami niewiele zmienionymi przez przebudowy. W średniowieczu był to ważny punkt na szlaku handlowym z Krakowa na Węgry. Rynek w Starym Sączu otaczają urocze małe domki zwieńczone wielkimi pochyłymi dachami, czasem jeszcze gontowymi, tworzącymi szerokie okapy. Unikatowego charakteru nadają miastu odwieczne „kocie łby”. Najbardziej tradycyjnie wygląda południowa strona rynku, najbardziej okazałe – zachodnia, ale najoryginalniejszą budowlą jest XVII-wieczny Dom na Dołkach po stronie wschodniej. Nie ma podcieni, lecz dziwnie faliście zakrzywiony dach (łamany, tzw. Polski), a na piętrze wyróżnia się facjata. W urządzonym, w Domu na Dołkach, muzeum zgromadzono zbiory przedwojennego starosąddeckiego szewca, Józefa Paszkiewicza. Magnesem przyciągającym turystów do Starego Sącza jest kościół i klasztor Klarysek. Zakon klarysek, jako kontemplacyjny, odznacza się nader surową regułą. Siostry żyją za murami, tylko wyjątkowo zwiedzający mogą ujrzeć postać w habitie. Obecnie w Starym Sączu mieszkają – 34 zakonnice. Dawny Dom Kapelana, na lewo od dziedzińca, stał się ostatnio Domem Kingi, w którym wystawia się wszystko, co ma związek z księżną – przede wszystkim jej rzeźbione i malowane wizerunki, a także liczne fotografie z uroczystości, w jakie obfitują najnowsze dzieje klasztoru; można również obejrzeć intrygujący Boży Grób z drewna, wystawiany w klasztornej kościele, a noszący wszelkie cechy dekoracji teatralnej. Przy ul. Batorego, na zachód od rynku, można znaleźć resztki dawnego klasztoru Franciszkanów, zajęte przez szkołę zawodową i Urząd Miasta; obok stoi okazały budynek „Sokoła”, w którym działa kino i Dom Kultury. Warto zobaczyć zaniedbaną, szarą synagogę ostatnio przekazaną gminie żydowskiej. Przy ulicy Sobieskiego warto zwrócić uwagę na dom Ady Sari, a na południowym skraju miasta – na cmentarny kościółek św. Rocha z cennym późnogotyckim tryptykiem.

PASMO JAWORZYNY

Beskid Sąddecki od północnego wschodu otacza długa dolina Kamienicy Nawojowskiej, wznosząca się aż do przełęczy Huta (740 m

n.p.m.). Dalej na południu zaczyna się dolina niewielkiej rzeczki Kryniczanki. Lesisty i dziki obszar niewysokich gór (do 1000 m n.p.m.) na wschód od Kryniczanki i na południe od Muszynki bywa także łączony z Beskidem Sądeckim, lecz geograficznie należy do Gór Czerchowskich, leżących w większości na terenie Słowacji. Za ich polską częścią otwiera się szeroka, pokryta polami i pastwiskami dolina Mochnaczki i górnej Muszynki (u ich zbiegu leży Tylicz), a na drugą stronę Karpat prowadzi szlak przez Przełęcz Tylicką, kiedyś znacznie ważniejszy od drogi przez Piwniczną i Mnisek. Całą północno-wschodnią granicą pasma Jaworzyny biegnie droga Nowy Sącz-przełęcz Huta-Muszyna.

PASMO RADZIEJOWEJ

Główny grzbiet Pasma Radziejowej przebiega od doliny Dunajca w okolicy Łacka początkowo na południe, kulminując w Cebulówce, Koziarzu i Jaworzynce, aż do szczytu Dzwonkówki. Tam zmienia kierunek na równoleżnikowy, biegnąc na wschód. Obniża się na przełęcz Przysłop, by potem wznieść się ku kulminacji Skalki. Następnie przebiega przez Przehybę, Wielką Przehybę, gdzie skręca na południe. Dalej, kierując się przez bliźniacze szczyty Złomistego Wierchu oraz Przełęcz Długą, osiąga najwyższy szczyt – Radziejową. Stąd obniża się na przełęcz Żłobki, wznosząc się potem na Wielki Rogacz i opadając do Gromadzkiej Przełęczy. Przełęcz tę uznaje się za umowną granicę między Pasmem Radziejowej a Górami Lubowelskimi (słow. Ľubovnianska vrchovina). Nie jest to jednak koniec pasma, biegnie ono dalej przez Eliaszkówkę aż po przełom Popradu oddzielający go od Gór Leluchowskich. Pasma Radziejowej w sposób tak ciągły przechodzi w Góry Lubowelskie, że w istocie jest to jedno pasmo. Różnica nazw związana jest z innym podziałem mezoregionów w Polsce i na Słowacji.

DOLINA POPRADU

Sercem Beskidu Sądeckiego jest dolina Popradu, rozcinająca go na dwa główne pasma – Radziejowej i Jaworzyny. Rzeka, zwłaszcza w Beskidzie Sądeckim, obiera zaskakujący kierunek, urozmaicony meandrami i przełomami.

PIWNICZNA

Przede wszystkim to uzdrowisko i ośrodek turystyczny. Poprad opuszcza tu swój właściwy przełom i skręcając na północ, wpływa w szeroką dolinę. Wśród okalających miasteczko szczytów wyróżnia się Kicarz (703 m n.p.m.), najbliższy i łatwo rozpoznawalny dzięki

masztowi przekaźnikowemu. Około 1880 r. zaczęto myśleć o założeniu uzdrowiska. Regularne ujęcie znanych wód mineralnych powstało w 1932 r., zbudowano też wtedy na prawym brzegu rzeki łązienki i pijalnię. Lecznicze wody Piwnicznej, od wieków znane i nazywane po prostu „kwaśnymi wodami”, to roztwory wodorowęglanowo-magnezowo-wapniowo-żelaziste. Pomagają w leczeniu choroby wrzodowej i stanów zapalnych układu pokarmowego. Obecnie jest sześć odwiertów, a powstała w 1968 r. rozlewnia, potęga na skalę krajową, wysyła „Piwniczanke” w Polskę. Prawa strona Piwnicznej to podzielone na dwie części uzdrowisko: duże sanatoria Limba i Koliba w zakolu rzeki oraz pijalnia i park na północ. Kościół w Piwnicznej powstał w 1876 r., kiedy w wielkim pożarze spłonęła poprzednia, XV-wieczna świątynia. Najcenniejszymi jego elementami są dwie gotyckie figury, dzwon z XVI w. odlany w niderlandzkim mieście Maasen oraz obraz nowosądeckiego malarza Bolesława Barbackiego – Święty Józef z Dzieciątkiem.

RYTRO

Począwszy od Barcic droga (kierując się pod prąd Popradu) prowadzi pomiędzy górami. Dolina szybko się zwęża, ale rzeka na tym odcinku jeszcze nie meandruje. Rytro to letniskowa wieś pośród wysokich gór u ujścia Roztoki. Od wieków była ważną strażnicą na szlaku z Sącza na Węgry. Do dziś z rycerskiego zamku pozostało niewiele – wysoka, okrągła baszta i trzy ściany muru, ale za to we wspaniałej oprawie. Otoczony lasem zamek stoi na wysokim i stromym zboczu, a bezpośrednio w dole płynie Poprad. Ostatnio zbocza wokół zamku oczyszczono z zarośli oraz zainstalowano oświetlenie. Wymarzonym terenem do spacerów jest dolina Roztoki Wielkiej: tuż za ostatnimi domami łączącej się z Rytrem wsi Roztoka zaczyna się piękny iglasty las, uratowany przed wycięciem przez Adama Stadnickiego, hrabiego-ekologa, który kupił go przed II wojną światową. W dole huczy potok, a w najbliższej okolicy kilka lat temu powstał Park Ekologiczny. Założono go, wykorzystując fakt, że dolina Roztoki była ostatnią w Beskidzie Sądeckim, której brzegów jeszcze nie uregulowano. Na podmokłych łąkach i w przydrożnych bajorkach, zachował się oryginalny świat gadów, płazów i roślinności bagiennej. Łatwy do przeoczenia park składa się z ciągu płytkich sadzawek tuż przy drodze.

GMINA ŁACKO

Z zachowanych dokumentów wynika, że już przed rokiem 1227 właścicielem Łacka był owiany legendami kasztelan sądecki Piotr Wydźga herbu Janina, właściciel zamków w Czorszynie i Rytrze. On

to, według legendy miał kopać w Łącku złoto i tratwami spławiać Dunajcem i Wisłą aż do Krzyżaków. W 1251 r. Łącko wraz z okolicą zostaje sprzedane przez syna Wydźgi bożogrobcom z klasztoru w Miechowie. 10 marca 1257 r. na sejmie w Korczynie książę Bolesław Wstydlivy nadał w posiadanie swojej żonie Kindze 28 wsi ziemi sądeckiej, w tym także Łącko. Z chwilą otrzymania posiadłości, Kinga nabrała uprawnień książęcych, co oznaczało zwierzchnictwo nad otrzymanymi wsiami. Zyskała prawo do korzystania z danin i posług publicznych oraz do pobierania cła, łowienia ryb, zakładania karczmi i młynów, a także do prowadzenia sądownictwa wg. jej własnych zarządzeń. Funkcje gospodarczo-administracyjne sprawowali urzędnicy Kingi a funkcje sądowe w zakresie większych spraw, jej sędziowie. Sprawy mniejszej wagi sędziłi sołtysi poszczególnych wsi. W XVI w. na terenie doliny Dunajca znacznie wrosła ilość rycerskich własności. Klaryski bardzo chętnie dzierżawiły swą własność ziemską rycerzom zasłużonym w bojach i płacących wysoki koszty dzierżawy. Od XVI w. do I rozbioru Polski właścicielami ziemi łąckiej byli m.in. Prokop Pieniążek; rotmistrz Stefana Batorego zasłużony w walkach o włączenie Pomorza Gdańskiego do Korony, Sebastian Lubomirski; hrabia na Wiśniczu, kasztelan wojnicki, starosta spiski i dobczycki, zarządca krakowskich żup solnych, Stanisław Lubomirski; syn Sebastiana, starosta sądecki, sandomierski i spiski, późniejszy bohater spod Chocimia (1621), Wawrzyniec Spytek Jordan z Zakliczyna - dzierżawił Maszkowice, Wietrznice i Zagorzyn, Kazimierz Moszczyński; rządcą starosądeckiego konwentu, dzierżawił Zabrzeż. W 1835 r. Łącko nabył od władz austriackich hrabia Seweryn Drohojewski. On to zainicjował poszukiwanie legendarnego łąckiego złota. Po kilku latach poszukiwań prace wstrzymano, gdyż nie przyniosły oczekiwanych wyników. W 1875 r. ziemię łącką nabył wielki przemysłowiec pochodzenia żydowskiego Michał Ader, który stworzył początki przemysłu drzewno-meblarskiego, zakładając w Jazowsku tartak i fabrykę mebli giętych. W Łącku rozwinął handel i zakłady przetwórstwa owoców m.in. produkcję łąckiej śliwowicy. Jeszcze przed wybuchem I wojny światowej planowano przeprowadzenie doliną Dunajca linii kolejowej łączącej Nowy Sącz ze Szczawnicą, a następnie przeniesienie do Łącka sądu powiatowego i utrzymanie starostwa. Opracowano także pierwszy na ziemiach polskich projekt elektrowni szczytowo-pompowej Szczawnica-Wietrznica oraz Brzyna-Jazowsko, wzorowany na podobnych obiektach w Szwajcarii. Realizację tych planów przekreślił wybuch I wojny światowej. Okres międzywojenny to intensywny trwający do dzisiaj rozwój sadownictwa, a także rozwój kultury ludowej tego regionu.

WIEŻA WIDOKOWA NA KOZIARZU 942 M N.P.M.

Koziarz to niezbyt wyróżniający się szczyt na terenie innych wzniesień w Paśmie Radziejowej w Beskidzie Sądeckim. Na samej górze w 2015 roku zbudowana została wieża widokowa, z której rozciąga się cudowna panorama. Na horyzoncie widać majestatycznie piętrzące się Tatry, nieco bliżej Gorce i Pieniny — dla takich widoków warto wspiąć się na sam szczyt. Wieża, łącznie z platformą widokową na szczycie, została solidnie obudowana, więc nawet osoby z lękiem wysokości wchodząc tam, powinny czuć się pewnie. Dla dzieci przygotowano specjalne szczeliny w elewacji, dzięki którym mogą one bez problemu podziwiać piękne widoki, nie musząc prosić dorosłych o podniesienie.

GÓRA ZYNDRAMA W MASZKOWICACH, GRODZISKO

Prehistoryczne osiedle obronne zamieszkałe we wczesnej epoce brązu (1750–1550 p.n.e.), Pierwsze badania wykopaliskowe, odbyły się w latach 1959–1975. Od 2010 roku realizowane są nowe prace wykopaliskowe. Najbardziej spektakularnym wynikiem nowych badań jest odkrycie kamiennych fortyfikacji z najstarszej fazy istnienia osady (ok.1750 p.n.e.). Jest to jeden z najstarszych w Europie, poza basenem Morza Śródziemnego, i najstarszy w Polsce przykład kamiennej architektury obronnej. Mur na Górze Zyndrama pod względem niektórych rozwiązań konstrukcyjnych wykazuje związki z budowlami z obszarów alpejskich i śródziemnomorskich, co może sugerować, że niektórzy z założycieli osady pochodzili z południa Europy. Badania geofizyczne dowodzą, że mur ten posiadał ok. 200 m długości i otaczał osadę od wschodu i północy. Konstrukcja składa się z wewnętrznej partii i fasady zbudowanej z bardzo dużych, regularnych bloków kamiennych. Całkowita szerokość muru wynosi ok. 2 m, a wysokość mogła sięgać ok. 3 m. W 2015 roku stwierdzono, że do wnętrza osady od strony wschodniej prowadziła brama, której przejście dekorowane było sześcioma kamiennymi stelami. Jej częściowa rekonstrukcja została przeprowadzona w 2018 roku. W trakcie badań w 2017 zostały natomiast odsłonięte relikty głównej bramy prowadzącej do wnętrza warowni.

SCHRONISKO PTTK NA PRZEHYBIE.

Schronisko położone w Paśmie Radziejowej w Beskidzie Sądeckim, nad Krościenkiem i Szczawnicą. Zaliczane jest do najchętniej odwiedzanych w regionie. Schronisko znajduje się na wysokości 1150 m n.p.m., tuż pod szczytem Przehyby. W pobliżu obiektu znajduje się punkt widokowy, z którego podziwiać można

panoramy Tatr i Pienin. Początki schroniska sięgają dwudziestolecia międzywojennego. Pierwszy budynek został spalony przez Niemców, a na jego miejscu stanął w połowie XX w. schron turystyczny. Drugi budynek schroniska tzw. Jaśkówkę oddano pod koniec XX w., obecnie jest ona używana do organizacji wystaw, spotkań i warsztatów. Budynek, w którym dziś udzielane są noclegi to przebudowany i wyremontowany dawny schron turystyczny. Dysponuje on 45 miejscami w pokojach 2-6 osobowych.

Opracowanie przeznaczone jest głównie dla uczestników 52. Ogólnopolskiego Rajdu Górskiego Szlakami Obrońców Granic, Beskid Sądecki 2025, ale także dla tych, którzy samodzielnie w możliwie niedługim czasie chcieliby zapoznać się z najbardziej charakterystycznymi i najciekawszymi częściami Beskidów. Chciałem ukazać przede wszystkim główne zabytki oraz miejsca, które warto odwiedzić, jednocześnie wykazując ich przydatność turystyczną dla danego regionu. Myślą przewodnią opracowania było, aby opis służył tym uczestnikom rajdu którzy zechcą poszerzyć swoją wiedzę o tym regionie i tych, którzy pragną przejść Beskidy od Nowego Sącza po Krynice.

Opracowanie polecam także tym, którzy – zależnie od sił, możliwości i czasu – chcą zwiedzić tylko niektóre fragmenty górskie i mogą włączyć się w nurt wędrówki w pośrednich miejscowościach, albo w nich zakończyć wycieczkę. Mam nadzieję, że mój cel został osiągnięty i dzięki temu, coraz częściej liczba turystów w Beskidzie Sądeckim nie będzie maleć, ale z roku na rok wzrastać w oszałamiającym tempie.

Życzę miłych wędrówek górskich!

Zebrał, dokonał wyborów i połączył,

Wiesław F. Kubera.

„Pamiętajcie, aby nikt Was nie wyprzedził w poznawaniu własnego kraju”.

Wincenty Pol

B I B L I O G R A F I A:

„GORCE” Andrzej Matuszczyk, OFICYNA WYDAWNICZA „REWIASZ”, PRUSZKÓW 1997;

„OD BESKIDU ŚLĄSKIEGO PO BIESZCZADY”, Władysław Krygowski, WYDAWNICTWO SPORT I TURYSTYKA - WARSZAWA 1972;

„BESKID SADECKI 22 wycieczki rowerowe”, Marek Ryglewicz, NOWY SĄCZ 2004;

„POLSKI SPISZ – przewodnik turystyczny”, Stanisław Figiel, WYDAWNICTWO PTTK „KRAJ”, WARSZAWA-KRAKÓW 1984;

„ZNÓW IDEŃ NA POŁUDNIE”, Stanisław Pagaczewski, WYDAWNICTWO SPORT I TURYSTYKA - WARSZAWA 1979;

„BESKIDY WYSPOWY, SADECKI I NISKI”, Stanisław Figiel, Marek Motak, Wojciech Nowicki, Jarosław Swajdo, WYDAWNICTWO DOKOŁA POLSKI 2003;

„GEOGRAFIA TURYSTYKI POLSKI”, Teofil Lijewski, Bogdan Mikułowski, Jerzy Wyrzykowski, POLSKIE WYDAWNICTWO EKONOMICZNE WARSZAWA 1998.

CELE RAJDU

1. Uczczenie pamięci żołnierzy i funkcjonariuszy poległych w ochronie granicy państwowej Polski,
2. Propagowanie historii polskich formacji granicznych,
3. Poznanie piękna przyrody i kultury rdzennych mieszkańców Beskidu Sądeckiego oraz zasad ekologicznego współistnienia,
4. Doskonalenie umiejętności uprawiania kwalifikowanej górskiej turystyki pieszej i rowerowej,
5. Propagowanie zasad bezpieczeństwa w górskiej turystyce kwalifikowanej oraz rowerowym ruchu turystycznym, w tym zasad udzielania pierwszej pomocy medycznej w przypadku urazów możliwych w górskim terenie oraz zasad resuscytacji krążeniowo oddechowej z wykorzystaniem fantomów,
6. Propagowanie uprawiania sportów obronnych w tym strzelectwa i nabywania umiejętności orientowania się oraz poruszania w trudnym górskim terenie,
7. Promocja aktywnego rodzinnego wypoczynku kompensującego stres związany ze służbą,
8. Propagowanie pozytywnego wizerunku Straży Granicznej, Policji, Państwowej Straży Pożarnej i Wojska Polskiego,
9. Aktywizacja i integracja funkcjonariuszy Straży Granicznej, Policji, Państwowej Straży Pożarnej, żołnierzy Wojska Polskiego oraz środowisk cywilnych w tym emerytów i rencistów formacji mundurowych, a także ich rodzin.

KOMITET HONOROWY

- *W trakcie ustaleń*

ORGANIZATORZY

- ❖ Komitet Organizacyjny 52. Ogólnopolskiego Rajdu Górskiego „Szlakami Obrońców Granic”, Beskid Sądecki 2025;
- ❖ Komisja Zarządu Głównego PTTK ds. turystyki w środowisku służb mundurowych podległych ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych.
 - ✓ *Komandor Rajdu* – **Mariusz Skrzyński**
 - ✓ *Zastępca Komandora ds. organizacji, sędzia* – **Wiesław F. Kubera**
 - ✓ *Kwatermistrz i Skarbnik* – **Adam Czystowski**
 - ✓ *Sędzia Główny* – **Artur Ochał**
 - ✓ *Przewodniczący Komisji ZG PTTK ds. turystyki w środowisku służb mundurowych podległych ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych, sędzia* – **Jacek Witas**
 - ✓ *Wojewódzki Koordynator ds. Ratownictwa Medycznego Straży Granicznej w Ośrodku Szkoleń Specjalistycznych SG* – **Joanna Hybińska**
 - ✓ *Rzecznik Prasowy, Kronikarz* – **Jarosław Gadula**
 - ✓ *Sędzia* – **Tadeusz Aleksandrak**
 - ✓ *Sędzia* – **Małgorzata Kujawska**
 - ✓ *Sędzia* – **Piotr Spłocharski**
- ❖ Współorganizatorami przedsięwzięcia są PTTK Oddział Mazowsze oraz Gdański Oddział PTTK im. dr. Jerzego Szukalskiego.
- ❖ Równocześnie z 52. Ogólnopolskim Rajdem Górskim Szlakami Obrońców Granic, Beskid Sądecki 2025 odbywa się Ogólnopolski Rajd Motorowy Służb Mundurowych Resortu Spraw Wewnętrznych „Beskid Sądecki 2025

WARUNKI UCZESTNICTWA

- Rajd ma formułę otwartą. W Rajdzie mogą uczestniczyć drużyny wieloosobowe reprezentujące: Straż Graniczną, Policję, Państwową Straż Pożarną, Wojsko Polskie, formacje mundurowe, związki zawodowe, zakłady pracy, szkoły, org. społeczne oraz kluby turystyczne i osoby prywatne, które akceptują cele i warunki regulaminu Rajdu.
- Punktacji rajdowej podlega drużyna czteroosobowa.
- W skład drużyny mogą wchodzić osoby rezerwowe.
- Uczestnikami Rajdu mogą być osoby o dobrej kondycji fizycznej (Rajd odbędzie się w terenie górskim w różnych warunkach atmosferycznych).
- Młodzież szkolna do lat 18 może brać udział w Rajdzie tylko pod opieką wychowawców (jeden wychowawca dla maksymalnie 10–ciu podopiecznych), a dzieci do lat 12 – wyłącznie pod opieką rodziców.
- **Warunkiem udziału w Rajdzie jest posiadanie na czas Rajdu ubezpieczenia od następstw nieszczęśliwych wypadków, które każdy z uczestników Rajdu winien opłacić samodzielnie. Czynni członkowie PTTK posiadający ważną legitymację PTTK z opłaconą na 2025 rok składką są zwolnieni od dodatkowego ubezpieczenia.**

**UWAGA
WAŻNE**

UBEZPIECZENIE

JEST BEZWZGLĘDNYM WARUNKIEM UCZESTNICTWA W RAJDZIE.

- Uczestnicy Rajdu na trasach rowerowych powinni posiadać sprzęt do naprawy rowerów oraz urządzenia do ich zabezpieczania.
- Organizatorzy Rajdu nie ponoszą odpowiedzialności za naruszenia przepisów o ruchu drogowym przez uczestników Rajdu.
- Kierownikiem drużyny powinna być osoba pełnoletnia, posiadająca doświadczenie w uprawianiu turystyki górskiej oraz umiejętności w udzielaniu pierwszej pomocy medycznej.
- Wszyscy uczestnicy Rajdu są zobowiązani do noszenia w widocznym miejscu znaczka Rajdu.

INFORMACJE DOTYCZĄCE RAJDU

***i* Adam Czystowski**

aczystowski@wp.pl

tel. kom. +48 601 641 919

(preferowany kontakt e-mailowy)

***i* Wiesław F. Kubera**

felix.plessino@vp.pl

tel. kom. +48 500 604 623

**UWAGA
WAŻNE**

Zakwaterowanie będzie uzależnione od wcześniejszego opłacenia całej należności za udział w Rajdzie.

Nieprzestrzeganie powyższych zasad skutkuje skreśleniem z listy bez informowania Zainteresowanego.

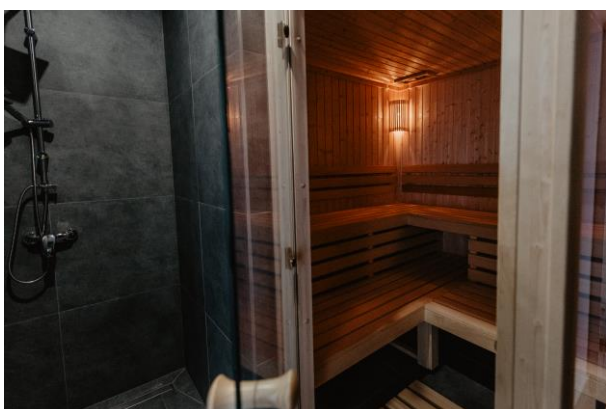
TERMIN RAJDU

52. Ogólnopolski Rajd Górski „Szlakami Obrońców Granic”, Beskid Sądecki 2025 odbędzie się w dniach od 08 do 14 czerwca 2025 r.

ZAKWATEROWANIE

Uczestnicy Rajdu będą zakwaterowani w obiektach:

- Centrum Wypoczynku „Jordanova” Gołkowice Górne 163
tel/fax +48 / 18 / 446 33 21
email. biuro@Jordanova.pl; www.Jordanova.pl

W czasie pobytu w CW „Jordanova” osoby tam zakwaterowane zobowiązane są przestrzegać wewnętrznego regulaminu, który dotyczy terenu jak i obiektów CW „Jordanova” oraz regulaminu Rajdu.

WYŻYWIENIE I OPŁATY ZA POBYT

Wyżywienie uczestników Rajdu:

- ✓ Posiłki będą wydawane w stołówce CW Jordanova, znajdującej się na terenie obiektu

Drużyny, osoby indywidualne zakwaterowane w obiektach CW „Jordanova” ponoszą **koszt udziału** (zakwaterowanie, wyżywienie, koszty organizacyjne) w łącznej wysokości **960,00 zł** (słownie złotych: *dziewięćset sześćdziesiąt^{00/100}*) od osoby. Dzieci do lat 4 kwaterowane będą bezpłatnie z rodzicami bez dodatkowego miejsca do spania oraz bez wyżywienia.

Koszt udziału dzieci, od 4 do 10 lat wynosi: 840 zł (słownie złotych: *osiemset czterdzieści^{00/100}*) za dziecko.

POLE NAMIOTOWE (na terenie CW „Jordanova”)

Koszt pobytu na polu namiotowym (w tym koszty organizacyjne), wynosi **490,00 zł** od osoby (słownie złotych: *czteryście dziewięćdziesiąt^{00/100}*) ze śniadaniem.

Koszt pobytu (w tym koszty organizacyjne) **dzieci, od 4 do 10 lat wynosi 440,00 zł** (słownie złotych: *czteryście czterdzieści^{00/100}*) za dziecko ze śniadaniem.

Dzieci do lat 4: bezpłatnie.

W cenie pobytu na polu namiotowym: bezpłatne korzystanie z sanitariatów, pryszniców i parkingu.

Istnieje możliwość wykupienia wyżywienia na terenie CW „Jordanova”.

UWAGA WAŻNE!

O miejscu zakwaterowania decyduje kolejność zgłoszenia i uiszczenie opłaty kosztów uczestnictwa w Rajdzie. W razie nieprzybycia drużyny (osoby indywidualnej) na Rajd, Komitet Organizacyjny nie zwraca kosztów poniesionych przez te osoby. Kwota wpłacona za udział w Rajdzie nie podlega zwrotowi.

W przypadku choroby (potwierdzonej przez lekarza) uczestnika, uniemożliwiającej udział w rajdzie, na wniosek zainteresowanego możliwy jest zwrot wpłaconej kwoty z wyłączeniem kosztów poniesionych przez organizatorów.

ZGŁASZANIE UCZESTNIKÓW, WPŁATY I REZERWACJA MIEJSC

Warunkiem uczestnictwa w Rajdzie jest dokonanie wpłaty, oraz wypełnienie formularza (wypełnia Kierownik za całą grupę) dostępnego pod adresem elektronicznym:

<https://forms.gle/abwELsqw5aoDqS187>

Z uwagi na koszty obsługi finansowej preferujemy wpłaty jednym przelewem za całą grupę.
Informacje dodatkowe:

Adam Czystowski
e-mail: aczystowski@wp.pl
tel. kom. 601 641 919
(preferowany kontakt e-mailowy)

Z uwagi na konieczność dokonywania przedpłat organizatorzy preferują dokonywanie wpłat w całości. W wyjątkowych, uzgodnionych z organizatorami przypadkach wpłat można dokonać w ratach:

I rata - 500,00 zł za osobę do 30.03.2025 r.,

II rata - 460,00 zł do 15.05.2025 r.,

UWAGA:

Wpłaty jednorazowych należy dokonać w terminie do 30.03.2025 r.

**WPŁATY (Z PODANIEM NAZWY DRUŻYNY LUB NAZWISKA I ILOŚCI OSÓB)
NALEŻY DOKONYWAĆ NA KONTO:**

Komisji ZG PTTK ds. turystyki w środowisku służb mundurowych
podległych ministrowi właściwemu do spraw wewnętrznych

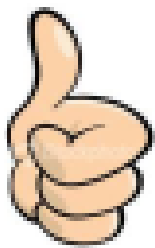
Bank PKO BP

97 1020 1185 0000 4302 0374 1998

*Tytułem: „52. Rajd Szlakami Obrońców Granic, Nazwa Drużyny lub
Imię i Nazwisko” w przypadku turystów indywidualnych;*

lub odpowiednio

*„52. Rajd Szlakami Obrońców Granic, I rata (II rata), Nazwa Drużyny
lub Imię i Nazwisko,” – w przypadku turystów indywidualnych*

W RAMACH WPISOWEGO UCZESTNICY OTRZYMUJĄ

- 6 noclegów
- 6 śniadań i obiadokolacji
- prowiant na trasy Rajdu
- kiełbasę na ognisko oraz dodatki
- pamiątkową odznakę Rajdu
- okolicznościowe upominki Rajdu
- odcisk pieczęci rajdowej
- obsługę sędziowską i programową
- nagrody w konkursach
- program kulturalno – oświatowy
- upominki lub puchary rajdowe
- bezpłatny parking
- przewozy autokarami

Gratis – uśmiech i życzliwość organizatorów 😊

ZASADY PUNKTACJI

Drużyny otrzymują **punkty dodatnie** za:

- 😊 każdy dzień uczestnika na trasie: 2 pkt.
(Drużyna może jeden raz w czasie Rajdu zmienić trasę w uzgodnieniu z Sędzią Głównym. Drużyna, która wykorzysta dzień rajdowy na własne pomysły turystyczne (nie wychodzi na trasę rajdową), otrzymuje 1/2 należnych za ten dzień punktów – pozostałe przypadki zmiany trasy nie będą punktowane)
- 😊 ubiór uczestnika wg „Dekalogu turysty górskiego”: 2 pkt.
- 😊 posiadanie godła / proporca: 0 – 5 pkt.
- 😊 posiadanie zweryfikowanej książeczki Górskiej Odznaki Turystycznej: 2 pkt.
- 😊 posiadanie aktualnej legitymacji członkowskiej PTTK lub PTT: 2 pkt.
- 😊 orientację w terenie: 0 – 12 pkt.
- 😊 znajomość tras Rajdu, historii turystyki, regulaminu GOT i zasad bezpieczeństwa w górach, jak również tradycji oraz historii Straży Granicznej i Policji: 0 – 12 pkt.
- 😊 wyposażenie apteczki: 0 – 5 pkt.
- 😊 piosenkę turystyczną: 0 – 5 pkt.
- 😊 konkurs strzelania z broni pneumatycznej: 0 – 5 pkt.

UWAGA!

Jeśli drużyna posiada w swoich szeregach:

- *Przodownika turystyki górskiej* – otrzymuje dodatkowo 1 punkt,
- *Przewodnika górskiego* – otrzymuje dodatkowo 1 punkt.

PUNKTY SIĘ NIE SUMUJĄ!

Drużyny otrzymują **punkty ujemne** za:

- 😞 wykluczenie członka drużyny z Rajdu: - 5 pkt.
- 😞 nieprzestrzeganie regulaminu Rajdu i regulaminu obiektu: - 5 pkt.
- 😞 brak *apteczki pierwszej pomocy* na trasie: - 5 pkt.
- 😞 zanieczyszczanie środowiska: - 10 pkt.
- 😞 brak dyscypliny na trasie (zmiana trasy, ominięcie pkt. kontrolnego): - 2 pkt.
- 😞 nieobecność Kierownika Drużyny na odprawie: - 2 pkt.

NAGRODY

Nagrody ufundowane będą przez Organizatorów Rajdu i sponsorów. Będą to puchary, a także upominki rzeczowe.

Możliwe do zdobycia będą między innymi nagrody Komitetu Honorowego i Komitetu Organizacyjnego, w tym:

- nagroda główna – przechodnia – STATUETKA POGRANICZNIKA

oraz inne nagrody ufundowane przez organizacje i osoby współpracujące z Komitetem Organizacyjnym Rajdu.

UWAGA WAŻNE!

- ✓ Rajd wygrywa drużyna w składzie co najmniej 4 osobowym, zgłoszona w trybie regulaminowym, która zdobędzie najwięcej punktów.
- ✓ Nagrodę główną stanowi przechodnia statuetka „Pogranicznika”.
- ✓ Z uwagi na przechodni charakter nagrody głównej, drużyna przekazująca statuetkę otrzymuje również nagrodę pamiątkową.

POSTANOWIENIA KOŃCOWE

- ❖ W czasie Rajdu wszyscy jego uczestnicy powinni przestrzegać:
 - ✓ regulaminu Rajdu;
 - ✓ praw i zasad obowiązujących na szlakach turystycznych (koleżeństwo, przestrzeganie Karty Turysty);
 - ✓ poleceń i decyzji organizatorów Rajdu;
 - ✓ ogólnie przyjętych zasad współżycia społecznego.
- ❖ Organizatorzy nie ponoszą odpowiedzialności za szkody i wypadki powstałe w czasie Rajdu na trasach pieszych, rowerowych i w bazie Rajdu. Odpowiedzialność za powstałe szkody lub wypadki ponoszą indywidualnie turyści.
- ❖ Rajd odbędzie się bez względu na warunki atmosferyczne.
- ❖ Podczas Rajdu będą potwierdzane oraz weryfikowane punkty do Górskiej Odznaki Turystycznej oraz Odznaki Jubileuszowej PTTK „90 lat Górskiej Odznaki Turystycznej”, według regulaminu przyznawania tej Odznaki.

- ❖ W czasie trwania Rajdu odbędzie się konkurs strzelania z broni pneumatycznej zaliczany do punktacji regulaminowej, wg następujących zasad klasyfikacji:
Ilość trafień w tarczy podzielona przez 10 stanowić będzie ilość punktów zaliczanych do punktacji regulaminowej,

*np. 50 punktów na tarczy to 5 punktów zaliczanych do punktacji regulaminowej;
12 punktów na tarczy to 1,2 punktu zaliczanych do punktacji regulaminowej, itd.*

W konkursie udział bierze 1 zawodnik wytypowany z każdej drużyny.

- ❖ O kolejności miejsc i punktacji na podstawie uzyskanych wyników oraz w sprawach spornych decyduje Sędzia Główny. Od jego decyzji nie ma odwołania.
- ❖ **W przypadku uzyskania takiej samej ilości punktów przez dwie lub więcej drużyn o kolejności miejsc decyduje ilość punktów zdobyta za orientację w terenie. Jeśli nie przyniesie to rozwiązania, decyzję o kolejności miejsc podejmuje Sędzia Główny biorąc pod uwagę opinie sędziów dotyczące rywalizujących ze sobą drużyn.**
- ❖ Organizatorzy zastrzegają sobie prawo niedopuszczenia do uczestnictwa osób, które nie będą spełniać warunków określonych w Regulaminie.
- ❖ Bilety wstępu do zwiedzanych obiektów oraz opłaty za transport publiczny opłacają sami uczestnicy Rajdu.

Uczestników Rajdu obowiązują:

- ✓ ubranie i wyposażenie dostosowane do uprawiania turystyki górskiej w określonych warunkach atmosferycznych,
- ✓ **dobrze wyposażona apteczka,**
- ✓ kultura i zdyscyplinowanie na szlaku,
- ✓ posiadanie proporca drużyny i emblematów rajdowych.

- ❖ W trakcie Rajdu można zdobyć odznakę turystyczno – krajoznawczą PTTK „Szlakami Obrońców Granic”.

Weryfikację książeczek GOT prowadzić będą:

- ✓ **Artur** **Ochał,**
- ✓ **Adam** **Czystowski,**
- ✓ **Jacek** **Witas.**

Weryfikację książeczek Kolarskiej Odznaki Turystycznej prowadzić będzie:

- ✓ **Wiesław F.** **Kubera.**

Weryfikację książeczek motorowych prowadzić będzie:

- ✓ **Marek** **Włodarczyk,**
- ✓ **Janusz** **Urbański.**

**MILE WIDZIANE: BEZPRETENSJONALNOŚĆ, ŻYCZLIWOŚĆ
I UŚMIECH - CODZIENNIE.**

Z turystycznym pozdrowieniem

Komitet Organizacyjny Rajdu

PROGRAM RAJDU ORAZ TRASY PIESZE

UWAGA: ze względu na to, że część wytyczonych tras pieszych, przebiega poza znakowanymi szlakami turystycznymi, trasy będą dodatkowo zabezpieczane przez sędziów lub oznaczone kolorową taśmą, tam gdzie będzie to konieczne, np.: rozejścia się szlaków, na rozdrożach, na odcinkach bezszlakowych, itp.

Przejazdy busami na koszt własny uczestników.

Niedziela: 8 czerwca 2025 r.

godz.	11 ⁰⁰ – 17 ⁰⁰	Przyjmowanie uczestników Rajdu na terenie CW „Jordanova” w Gołkowicach Górnych.
godz.	17 ⁰⁰ – 18 ⁰⁰	Obiadokolacja w stołówce CW „Jordanova”.
godz.	18 ⁰⁰ – 19 ⁰⁰	Otwarcie Rajdu w amfiteatrze CW „Jordanova”.
ok. godz.	20 ⁰⁰	Odprawa Kierowników Drużyn (po uroczystym otwarciu Rajdu) na terenie CW „Jordanova”.

Poniedziałek: 9 czerwca 2025 r.

godz.	07 ⁰⁰ – 08 ⁰⁰	Śniadanie.
godz.	08 ⁰⁰ – 16 ⁰⁰	<u>Wyjście na trasę - przejazd autokarem do m. Łącko:</u>
Długość trasy: 16,6 km		M. Łącko, szlak żółty – Koziarz 942 m n.p.m., wieża widokowa, - Jaworzynka 935 m n.p.m., szlak rowerowy – m. Brzyna, Floriany, parking – m. Brzyna, Stece, kaplica pw. św. Andrzeja Boboli – m. Obidza, sklep ABC, bus / przejazd powrotny do bazy CW „Jordanova”.
Czas przejścia: ok. 5 h 45 min.		
Suma podejść: ok. 643 m		

godz.	17 ⁰⁰	Obiadokolacja.
godz.	19 ⁰⁰	Odprawa Kierowników Drużyn na terenie CW „Jordanova”. Po odprawie – możliwość weryfikacji książeczek GOT.

Wtorek: 10 czerwca 2025 r.

godz.	07 ⁰⁰ – 08 ⁰⁰	Śniadanie.
godz.	08 ⁰⁰ – 16 ⁰⁰	<u>Wyjście na trasę:</u> Długość trasy: 18 km Czas przejścia: ok. 5 h 10 min. Suma podejść: 259 m CW „Jordanova”, szlak rowerowy – m. Skrudzina – m. Przysietnica, Pętla, szlak żółty – Sapieniec 450 m n.p.m. - PKP Stary Sącz, bez szlaku – Ołtarz Papieski, szlak rowerowy - Stary Sącz, Rynek – skrzyż. ulic J. Piłsudskiego / Źródła – m. Gołkowice Dolne, CW „Jordanova”
godz.	17 ⁰⁰	Obiadokolacja.
godz.	18 ⁰⁰	Prezentacja na temat „Krajoznawcza działalność Korpusu Ochrony Pogranicza” – CW „Jordanova” Prezentację poprowadzi Artur Ochał – Sędzia Główny Rajdu
godz.	20 ⁰⁰	Konkurs z wiedzy o terenie Rajdu – w zakres wchodzi też informacje dot. GOT, historii turystyki, SG i Policji – CW „Jordanova” Dla uczestników turystyki motorowej test z prawa o ruchu drogowym z elementami pierwszej pomocy medycznej – CW „Jordanova”
godz.	20 ⁴⁵	Odprawa Kierowników Drużyn na terenie CW „Jordanova”.
Przed i po odprawie kierowników:		Wpisywanie punktacji za zweryfikowane odznaki turystyczne i członkostwo w organizacjach turystycznych.

Środa: 11 czerwca 2025 r.

godz. 07⁰⁰ – 08⁰⁰

Śniadanie.

godz. 08⁰⁰ – 15⁰⁰

Wyjście na trasę:

Długość trasy:
14 km

Czas przejścia:
ok. 4 h 15 min.

Suma podejść:
ok. 293 m

CW „Jordanova”, szlak rowerowy – Gołkowice Dolne, most na Dunajcu, szlak lokalny – Naszacowice, grodzisko VII/VIII w – Zamczysko 396 m n.p.m., szlak rowerowy – Sołtysia Góra 503 m n.p.m. - m. Szczereż - Maszkowice, Góra Zyndrama 410 m n.p.m. - grodzisko XVII w p.n.e. - m. Maszkowice, bus / przejazd powrotny do bazy CW „Jordanova”.

Uwaga: po zejściu z trasy na terenie CW „Jordanova” konkurs strzelecki według zasad regulaminowych.

Uwaga: w sąsiedztwie strzelnicy szkolenie z zasad pierwszej pomocy medycznej. Udział drużyn obowiązkowy.

godz. 17⁰⁰

Obiadokolacja.

ok. godz. 20⁰⁰

Odprawa Kierowników Drużyn na terenie CW „Jordanova”.

Czwartek: 12 czerwca 2025 r.

godz. 07⁰⁰ – 08⁰⁰

Śniadanie.

godz. 08⁰⁰ – 17⁰⁰

Wyjście na trasę:

Długość trasy:
21,9 km

Czas przejścia:
ok. 8 h 05 min.

Suma podejść:
ok. 983 m

CW „Jordanova”, bez szlaku – m. Skrudzina ul. Na Zapasieczne – do szlaku żółtego i dalej – Rozdroże Zwornik, bez szlaku – do szlaku czerwonego GSB i dalej – Wielka Przehyba 1191 m n.p.m. - Radziejowa 1266 m n.p.m., wieża widokowa – powrót szlakiem czerwonym – schronisko PTTK Na Przehybie, szlak zielony – Mała Przehyba 1155 m n.p.m., droga asfaltowa - Gaboń, kaplica, wiata, źródło- Gaboń, leśniczówka, parking, bus / przejazd powrotny do bazy CW „Jordanova”.

***Uwaga: Na trasie egzamin z topografii i orientacji w terenie.**

godz.	17 ⁰⁰	Obiadokolacja.
godz.	20 ⁰⁰	Konkurs piosenki turystycznej zakończony ogniskiem na terenie CW „Jordanova”.
ok. godz.	21 ³⁰	Odprawa Kierowników Drużyn na terenie CW „Jordanova” – po konkursie piosenki turystycznej.

Piątek: 13 czerwca 2025 r.

godz.	07 ⁰⁰ – 08 ⁰⁰	Śniadanie.
godz.	08 ⁰⁰ – 15 ³⁰	<u>Wyjście na trasę - przejazd autokarem do m. Rytro:</u>
	Długość trasy: 17,8 km	Rytro Podzamcze, szlak lokalny – ruiny zamku w Rytrze – Rytro, Zajazd, szlak żółty – Połom 503 m n.p.m., turbina wiatrowa – Mała Lachówka, szlak zielony -Wdźary Niskie, szlak niebieski – Wdźary Wyżne 856 m n.p.m. - Rostoka Ryterska 926 m n.p.m. wiata turystyczna, szlak konny – Przysietnica, Ogorzałe – Podoliska, szlak żółty i szlak konny – m. Skrudzina ul. Nad Zaporę, szlak rowerowy – CW „Jordanova”
	Czas przejścia: ok. 6h 50 min.	
	Suma podejść: ok. 784 m	
godz.	16 ⁰⁰	Obiadokolacja.
godz.	18 ⁰⁰	Uroczyste podsumowanie Rajdu – wręczenie nagród na terenie CW „Jordanova”.

Sobota: 14 czerwca 2025 r.

godz.	07 ⁰⁰ – 08 ⁰⁰	Śniadanie.
godz.	08 ⁰⁰ – 11 ⁰⁰	Zakończenie, wykwaterowanie i wyjazd uczestników Rajdu.
godz.	od 12 ⁰⁰	Przekazywanie obiektów przez Komitet Organizacyjny wynajmującym. Rozliczenie Rajdu.

Trasy Rowerowe 52. Ogólnopolskiego Rajdu Górskiego „Szlakami Obrońców Granic” – Beskid Sądecki 2025

- Trasy rowerowe na każdy dzień Rajdu będą uzgadniane indywidualnie z Sędzią Głównym Rajdu podczas odpraw z kierownikami drużyn z uwzględnieniem warunków atmosferycznych i drogowych.
- Obecność na odprawie kierowników zgłoszonych drużyn rowerowych jest obowiązkowa.
- Relacja z tras rowerowych i zasady ich punktacji będą uzgadniane z Sędzią Głównym.

Uzgodnienia tras na kolejny dzień, dla zgłoszonych na Rajd drużyn rowerowych, są obowiązkowe.

Terminy wpisywania punktacji za zweryfikowane odznaki turystyczne i członkostwo w organizacjach turystycznych będą uzgadniane każdorazowo na odprawach kierowników drużyn.

Zdjęcie: www.booking.com

Dotyczy: Turystyki motorowej w trakcie 52. Ogólnopolskiego Rajdu Górskiego „Szlakami Obrońców Granic”, Beskid Sadecki 2025.

REGULAMIN

Ogólnopolskiego Rajdu Motorowego Służb Mundurowych
Resortu Spraw Wewnętrznych „Beskid Sadecki 2025”

Klub Turystyki Motorowej „Westerplatte” przy Oddziale PTTK im. dr. Jerzego Szukalskiego w Gdańsku w porozumieniu z Komitetem Organizacyjnym 52. Ogólnopolskiego Rajdu Górskiego Szlakami Obrońców Granic, zaprasza uczestników rajdu do udziału w Ogólnopolskim Rajdzie Motorowym „Turyści Zmotoryzowani w Beskidzie Sadeckim”, zarejestrowanym pod numerem 133/25.

I. Kierownictwo rajdu.

- Komandor – Janusz Urbański – PTM nr 3780
- Sędzia Główny – Marek Włodarczyk – PTM nr 3750

II. Termin rajdu.

Rajd trwa w dniach 07 i/lub 08 czerwca 2025 roku oraz w trakcie 52. Ogólnopolskiego Rajdu Górskiego Szlakami Obrońców Granic (przywitanie uczestników, weryfikacja wiedzy, podsumowanie i zakończenie Rajdu).

III. Zgłoszenia i warunki uczestnictwa.

Uczestnikiem rajdu mogą być turyści, uczestnicy w 52. Ogólnopolskiego Rajdu Górskiego Szlakami Obrońców Granic, którzy dopełnią zgłoszenia, zgodnego z częścią wspólną obydwu rajdów. Uczestnictwo w rajdzie motorowym nie wiąże się dodatkowymi nakładami finansowymi, gdyż uczestnicy dojeżdżają i kwaterują w ramach rajdu górskiego. Uczestnicy ponoszą koszty biletów wstępu do zwiedzanych obiektów zabytkowych, muzeów i skansenów, parków narodowych.

IV. Punktowane trasy rajdowe.

Dnia 07 czerwca 2025 – trasa numer 1:

Dojazd indywidualny do miejscowości Ciężkowice – Muzeum Przyrodnicze im. Krystyny i Włodzimierza Tomków; Bobowa – Synagoga przy ul. Żydowskiej, Cmentarz Żydowski, Cmentarz, Cmentarz Wojenny nr 133; Grybów – Bazylika Mniejsza pw. św. Katarzyny; Nowy Sącz – Skansen Sadecki Park Etnograficzny, Miasteczko Galicyjskie Oddział Muzeum Ziemi Sadeckiej, Ratusz, Ruiny Zamku; – dojazd do miejscowości Gołgowice Górne (nocleg we własnym zakresie).

Dnia 8 czerwca 2025 – trasa numer 2 (lub dla rozpoczynających w tym dniu trasa nr 1):

W godz. 8.00-9.00 wyjazd na trasę: Stary Sącz – Muzeum Regionalne i Rynek, Klasztor Klarysek wraz z Kościołem (miejsce pochówku żony Króla Władysława Łokietka - Jadwigi); Just – Kościół Narodzenia NMP; Wytryszcza – Zamek Tropszyn; Czchów – Zamek i okolice; powrót do bazy rajdu.

Za każdy zwiedzony obiekt wymieniony w trasach rajdowych udokumentowany pieczątką, zdjęciem na tle obiektu – zostaje naliczone 3 pkt;

inne obiekty zabytkowe, skanseny, muzea, itp. z powiatów nowosądeckiego i sąsiadujących – zostaje naliczony 1 pkt.

W końcowej punktacji rajdowej zostaną uwzględnione punkty uzyskane w konkursie/teście ze znajomości „Prawa o ruchu drogowym” (do 10 pkt) i zasadach udzielenia pierwszej pomocy przedmedycznej (do 10 pkt), Przeprowadzony zostanie w terminie wskazanym w części 52. Ogólnopolskiego Rajdu Górskiego Szlakami Obrońców Granic (test wiedzy).

V. Świadczenia organizatora.

Każdy uczestnik rajdu motorowego otrzyma wklejkę/pieczęć do książeczki motorowej, potwierdzoną pieczęcią imienną PTM organizatorów rajdu.

VI. Postanowienia końcowe.

Impreza została zarejestrowana przez KTM ZG PTTK w kalendarzu imprez na rok 2025 pod numerem 133/25.

Kierownictwo rajdu zastrzega sobie prawo ostatecznej interpretacji niniejszego regulaminu.

Organizator nie ponosi odpowiedzialności cywilnej w przypadku powstałych szkód w czasie trwania rajdu na osobie, lub mieniu. Koszty uczestnictwa w rajdzie ponoszą jego uczestnicy.

Uczestnik rajdu powinien posiadać ubezpieczenie NW lub opłaconą składkę PTTK na 2025 r.

Sędzia Główny
Marek Włodarczyk

Komandor Rajdu
Janusz Urbański

Jednocześnie zachęcamy do zdobycia Jubileuszowej Odznaki:

„70 lat Komisji Turystyki Motorowej ZG PTTK”

Informacje o regulaminie i przykładowej książeczki pod linkiem:

<https://ktmzg.pttk.pl/index.php/112-regulaminy/regulaminy-odznak/733-regulamin-odznaki-70-lat-komisji-turystyki-motorowej-zg-pttk>

Jeżeli nie posiadacie książeczki motorowej, można ją pobrać pod linkiem:

<https://ktmzg.pttk.pl/index.php/do-pobrania/category/79-ksiazeczki-wycieczkowe>